

πολιτισμοῦ εἶναι ἀνώτερος πάσης ὅλης ἀνθρωπίνης ἐκδηλώσεως, ὁ δὲ *homo religiosus* συνετάραξε τὰς μάζας καὶ τοὺς πολιτισμούς βαθύτερον ἀπὸ τὸν *homo sapiens*. Αὕτη ὑποβοηθεῖ τὴν ἡθικὴν ζωὴν παρουσιάζουσα τὰς ἐντολὰς τῆς ώς θείας ἐπιταγὰς καὶ παρέχουσα πάντοτε ω̄ ιδαινικὸν τὴν ὑποταγὴν τῆς θλητῆς εἰς τὸ πνεύμα καὶ τοῦ κατωτέρου εἰς τὸ ἀνώτερον.

Ἡ φιλοσοφικὴ μορφὴ τῆς μεταφυσικῆς δρμῆς δύναται νὰ εἶναι συνυφασμένη πρὸς τὴν θρησκευτικὴν μορφήν, ἢ δύναται νὰ εἶναι αὐτόνομος· Ιδίᾳ δοσάκις ἢ θρησκευτικότης ἀποβαίνει μυθολογικὴ ἢ τυποκρατικὴ ἀποστέωσις.

Μάγοι καὶ σοφοὶ ὑπάρχουν εἰς θλους τοὺς λαούς. Εἰς τὴν 'Ἐλλάδα κατ' ἔξοχὴν ὑπάρχουν φιλόσοφοι, δνομάζοντες ἐαυτοὺς οὗτως, ἐπειδὴ ἔχουν συγαίσθησιν τοῦ περιωρισμένου τῆς γνωστικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου¹. Οὗτοι ἀντιτίθενται εἰς τὴν θρησκείαν τῆς Μυθολογίας καὶ ἡ δλητή σκέψις τῶν ἀποβλέπει εἰς τὴν καθαρωτέραν ἔκφρασιν μεταφυσικῶν τάσεων. Ἡ κατὰ περιόδους ἐκδήλωσις εἴτε θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ ἀρνήσεως, εἴτε ἀντιφιλοσοφικοῦ θετικοῦ δὲν εἶναι μαρτυρία κατὰ τῆς καθολικότητος τῆς δρμῆς, διότι ταῦτα ἀποτελοῦν σταθμούς νέων ἀναζητήσεων καὶ ἀφετηρίας νέων πηγαίων βιώσεων.

Ἡ σφαῖρα τῶν πνευματικῶν δρμῶν εἶναι ἡ ἀνωτάτη, ἡ ἀπαρτίζουσα τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ μὴ ὑπάρχουσα εἰς τὰ ζῷα. Αἰσθήσεις ὑπηρετοῦσαι τὰς πνευματικὰς δρμὰς εἶναι αἱ ἐσωτερικαὶ αἰσθήσεις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ φευδοῦς, τοῦ ωραίου καὶ τοῦ ἀσχήμου, τοῦ γητοῦ καὶ τοῦ θείου. Λειτουργίαι ιδιαζουσαι εἶναι ἡ συνείδησις, ἡ νόησις, ἡ βιούλησις, ἡ φαντασία, ἡ γλωσσικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἔκφρασις.

Γ'. Η ΣΧΕΣΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΟΡΜΩΝ

Οἱ ἀριθμὸς τῶν δρμῶν, τὰς δοποίας διεσαφήσαμεν, ὑποδεικνύει, δτὶ ἡ ψυχὴ εἶναι εἰς δλόκληρος κόσμος. Ὕπάρχει πλούτος ψυχικός, τὸν δποῖον δὲν δύνανται γὰρ ἀποδώσουν αἱ μονιστικαὶ ἢ καὶ ἀπλῶς περιοριστικαὶ τῶν ἐμφύτων στοιχείων διδασκαλίαι.

Τὸ θέμα εἶχε διασαφήσει ἥδη ὁ Πλάτων ἐπανειλημμένως. Οὗτος πλὴν τῆς περὶ δρμάτος τῆς ψυχῆς διδασκαλίας εἰς τὸν Φαῖδρον καὶ

1. 'Ο Σωκράτης δημολογεῖ εἰς τὸν Φαῖδρον (278 Δ), δτὶ « τὸ σοφὸν καλεῖν μέγα εἶναι δοκεῖ μαὶ Θεῷ μόνῳ πρέπειν ».

τῆς διακρίσεως τῶν τριῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἐπιθυμητικοῦ, θυμοειδοῦς, λογιστικοῦ, εἰς τὴν Πολιτείαν¹ «πλάττει εἰκόνα τῆς ψυχῆς λόγῳ», εἰς ἣν ὑπάρχουν «ξυμπεφυκῖαι οὐδέαι πολλαὶ εἰς ἓν». Η εἰκὼν του αὕτη περιλαμβάνει τρία μέρη.

1ον «μίαν οὖταν θηρίου ποικίλου καὶ πολυκεφάλου, ἡμέρων θηρεών ξέχοντος κεφαλὰς κύκλῳ καὶ ἀγρίων».

2ον «μίαν ἄλλην οὖταν λέοντος».

3ον «μίαν οὖταν ἀνθρώπου».

Καὶ τὰ τρία ταῦτα ἐμφανίζονται ἔξωτερικῶς ἀποτελούντα «ἔνδεικόνα, τὴν τοῦ ἀνθρώπου». Ο μὴ δυνάμενος νὰ βλέπῃ τὰ ἐντὸς βλέπει μόνον τὸ ἔξωτερικὸν περίβλημα (ἔλυτρον), μὲ τὴν οὖταν τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τῶν τριῶν τούτων μερῶν συμβολίζει δῆλον τὰ τρία στρώματα τῆς ψυχῆς. Τὸ 1ον στρώμα περιλαμβάνει τὰς βιολογικὰς τάσεις (πενιαν, δίψαν, γενετήσιον δρμήν, ἅμυναν πρὸ τοῦ κινδύνου) αἵτινες ἔχουν μίαν ζωῶδην ἀγριότητα, δταν κυριαρχοῦν. Εἶναι τὸ ἐπιθυμητικόν.

Τὸ 2ον στρώμα εἶναι αἱ τάσεις πρὸς ἐπιβολὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἀλλῶν ἀτόμων, τὸ λεοντόθυμον καὶ γεννατίον μὲ τὴν ἐνεργητικότητα, ὑπομονήν, ἀποφασιστικότητα καὶ δυναμισμόν, τὸν ἐπιζητούντα τὴν ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἀλλῶν, τὴν διάκρισιν καὶ τὴν τιμὴν παρ' αὐτῶν. Εἶναι τὸ θυμοειδές.

Τὸ 3ον στρώμα εἶναι τὸ καθ' ἔαυτὸν ἀνθρώπινον, δὲ λόγος, ως νόησις ἀλλὰ καὶ διάκρισις ἀξιολογική· αἱ ἀνώτεραι τάσεις πρὸς τὸ καλόν, τὸ ἀληθές καὶ τὸ ἀγαθόν. Εἶναι τὸ λογιστικόν.

Τὰ τρία ταῦτα στρώματα ἔξεταζόμενα διὰ τῆς ἀναλυτικῆς ἐρεύνης ἐμφανίζονται σήμερον ως αἱ τρεῖς κατηγορίαι δρμῶν, αἱ βιολογικαί, αἱ κοινωνικαί καὶ αἱ πνευματικαί.

Αἱ μονιστικαὶ ἀντιλήψεις δύμας ἀδιακόπως ἀνανεοῦνται. Εἰς μονισμὸς συγχρόνου τύπου εἶναι δὲ Βιολογικός, δὲ στηριζόμενος εἰς τὰς ἐφαρμογὰς τῶν Ιατρικῶν διακριβώσεων ἐπὶ τῆς πορείας ζωῆς τῶν ἀτόμων. Αἱ βιολογικαὶ δρμαὶ καὶ δὲ ρόλος τοῦ σωματικοῦ μας στοιχείου ὑποδεικνύονται ως θεμελιακοὶ παράγοντες τῆς ψυχικῆς ζωῆς. Λησμονεῖται δύμας, δτι τὸ καθ' αὐτὸν ψυχικόν στοιχείον ἔχει μὲν προϋπόθεσιν καὶ δρον ἐμφανίσεως τὸ βιολογικόν, ἀλλ' εὑρηται πέραν τούτου, ως κατεδειχθῆ δι' δσων ἔξετέθησαν περὶ πνευματικῶν δρμῶν.

1. Θ' 588.

'Ισχυροτέρα ή μονιμοτική αυτή σπαιτησίς ένεφαντισθη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς Ψυχοπαθολογίας. 'Ασχολούμενοι πολλοί ψυχίατροι μὲ διαταραχάς βασικῶν ἑκδηλώσεων κηρύσσουν ταύτας ως τὸ θεμέλιον τῆς ψυχῆς μας, ἐπειδὴ βλέπουν νὰ χρωματίζεται δλόκληρος ἡ ίδιοσυγκρασία τοῦ πάσχοντος ἐκ τοῦ τεταραγμένου στοιχείου. 'Ο Freudismus, γέννημα τῶν περὶ μοτερίας ἐρευνῶν βλέπει δημιουργίαν πάσης Ψυχικῆς ἑκδηλώσεως μίαν καὶ μόνον τάσιν, τὸν έρωτισμόν. Τὸν θεωρεῖ ως ἑκδηλούμενον ἄμα τῇ γεννήσει, βραδύτερον δὲ μεταμορφούμενον εἰς ποικίλας ἐπιδιώξεις, σωματικάς, ώφελιμιστικάς, πνευματικάς. Άλλασσον δεν μετατίθεται, λέγει, ἀνώτεραι ἀξίαι εἶναι ἀπλῶς μετημφεσμένη libido.

'Η ἐπιστήμη εἶναι ναρκισιστική ίκανοποίησις, ἡ τέχνη μία ἄλλη μορφὴ τῆς γενετησίου μέθης, ἡ ἡθικὴ ἐν εἴδος αὐτοσαδισμοῦ, ἡ δὲ θρησκεία μία δμαδικὴ ψευδαίσθησις¹. 'Ο Πανερωτισμὸς δύμας οὗτος εἶναι αὐθαίρετος, διότι δὲν δύναται νὰ ἔχεισθῇ ἡ δλητική μας ψυχοσύνθεσις πρὸς τὸν μηχανισμὸν τῆς libido. 'Ως ἀνεπιύξαμεν, παρὰ τὴν γενετήσιον ἔχομεν αὐθυπάρκτους καὶ ἀνεξαρτήτους δρμάς, τόσον τὰς ἄλλας βιολογικάς, δύσον καὶ τὰς κοινωνικάς καὶ πνευματικάς. 'Ο Freud, ψυχίατρος ὅν ἀπέβλεπε κατ' ἔξοχὴν εἰς τὴν ψυχοσύνθεσιν τῶν νευρωτικῶν ἀτόμων τῆς πελατείας του, τὴν δύσοιαν ἐκαμε μέτρον καὶ κριτήριον τῆς ψυχοσύνθεσεως τῶν ύγιων. Τὸ παθολογικὸν δύμας δὲν δύναται νὰ μᾶς δώσῃ τὸ μέτρον τοῦ ύγιούς, διότι ἀκριβῶς ἔξηφαντισθησαν ἀπὸ τούτου βασικὰ γνωρίσματα τοῦ τελευταίου.

'Εκ τῆς αὐτῆς Ψυχιατρικῆς ἀφετηρίας ἀπορρέει καὶ ἡ μονιμοτικὴ ἀντίληψις τοῦ Adler, καθ' ᾧ μία εἶναι ἡ βασικὴ ἐμφυτος τάσις, ἡ πρὸς ἐπιβολὴν καὶ ἀναγνώρισιν. "Εκαστον ἀτομον κατ' αὐτὸν δλας τοῦ τὰς ἐνεργειας ἐπιτελεῖ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ διακριθῇ καὶ ἀναγνωρισθῇ, διτι ἔχει ἀξίαν. 'Η ἐνεργητικότης του αὐτη ἔξαρταται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας. Συχνὰ ἐν συναίσθημα κατωτερότητος, προερχόμενον ἀπὸ κοινωνικὴν κατωτερότητα τῶν γονέων ἢ ἀπὸ φυσικὰ ἐλαττώματα ἢ ἀπὸ κακὴν μεταχείρισιν καὶ ἔλλειψιν στοργῆς, δύναται νὰ γεννήσῃ εἰς τὸ ἀτομον κατὰ τὴν πρώτην παιδικήν ἡλικίαν ἐν ψυχικὸν τραῦμα, τὸ δύσοιον νὰ δρᾷ ύποσυνειδήτως καὶ νὰ τὸ ἐμποδίζῃ εἰς δλητην του τὴν ζωὴν νὰ δλοκληρωθῇ. Εἰς μερικὰ ἀτομα ἐμφανίζεται μία ἀντίρροπος ἐνέργεια κατὰ τοῦ συναίσθηματος τούτου. Διὰ νὰ ἔξουδετερῶσουν τὴν κατωτερότητα τὴν δύσοιαν βλέπουν εἰς ἔσωτούς, προσπαθοῦν νὰ διακριθοῦν εἰς ἄλλας σφαίρας καὶ οὕτω φθάνουν εἰς ύψηλὰς δημιουργίας. Εἰς τὰ

1. Παραβ. Freud S., 'Ο πολιτισμὸς πηγὴ δυστυχίας, μετάφρ. Κ. Μερανίου - Μ. Ζωγράφου, 'Αθῆναι 1950.

ἀσθενῆς δύμως ἄτομα τὸ συναίσθημα τοῦτο κατωτερότητος παραμένει εἰς τὸ ὑποσυνείδητον ως διαρκής νεύρωσις¹.

Ἡ θεωρία τοῦ Adler ἀποδίδει μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν δρμὴν πρὸς ἀναγνώρισιν καὶ ἐπιβολὴν, ἥτις εἶναι πράγματι ἐν ἀπὸ τὰ βασικῶτερα κίνητρα εἰς πλῆθος ἐνεργειῶν τῶν ἀτόμων. Πλὴν δύμως εἶναι καὶ αὕτη μονομερής, λησμονούσα τὰ ἄλλα ἔμφυτα στοιχεῖα.

Ἄκριμη περισσότερον ἀνεδαφική εἶναι ἡ περὶ ψυχοσυνθέσεως διδασκαλία τοῦ **Ιστορικοῦ Υλισμοῦ*. Οὗτος δέχεται δτὶ μία μόνη βασικὴ δρμὴ ὑπάρχει ἡ πρὸς αὐτοσυντήρησιν καὶ ἰκανοποίησιν τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν διὰ παροχῆς ἀφθόνων ύλικῶν μέσων. "Οταν ὑπάρχουν ταῦτα, εἴτε εἰς ἄτομα εἴτε εἰς κοινωνίας, γεννῶνται αὐτομάτως ως ἐπιφαινόμενα αἱ καλούμεναι πνευματικαὶ ἐκδηλώσεις. Ποίαν προσωπικότητα θὰ ἀποκτήσῃ ἕκαστος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ύλικοὺς δρους ζωῆς²." Ἡ πεῖρα δύμως ἡ κτηθεῖσα ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴν τῆς Μαρξιστικῆς **Ἀνθρωπολογίας* εἰς τὰς Κομμουνιστικὰς χώρας ὀδήγησεν εἰς τὴν ἔγκατάλειψίν της³.

Κριτικὸς ἔλεγχος ἐπιβάλλεται καὶ διὰ τὴν ἀβασδνιστὸν προβολὴν ποικίλων ἐκδηλώσεων, παραγώγων τῶν μνημονευθεισῶν δρμῶν, ως ἀνεξαρτήτων. Ὁ Groos καὶ ἄλλοι δέχονται ἴδιαιτέραν δρμὴν *πρὸς παγγίδιον*. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δύμως δὲν εἶναι μία χωριστὴ δρμή, ἀλλὰ μία μορφὴ προπονήσεως καὶ ἀσκήσεως πρὸς δρᾶσιν δλων τῶν δρμῶν καὶ λειτουργιῶν τοῦ νέου ἀνθρώπου. Τινὲς δμιλοῦν περὶ δρμῆς *πρὸς καθαριότητα*. Καὶ ἐδῶ δύμως πρόκειται περὶ ἐπιγεννήματος τῶν δρμῶν πρὸς ἀποφυγὴν κινδύνου καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς.

Ο Mc Dougall διαστέλλει τὴν δρμὴν τῆς ἀηδίας ἔναντι βλαβερῶν οὖσιῶν, τὴν δρμὴν τῆς δργῆς ἔναντι ἐμποδίων, τὴν δρμὴν τῆς ζητήσεως βιηθείας, τὴν δρμὴν τῆς κατασκευῆς ἐργαλείων καὶ κατοικίας, τὴν δρμὴν τῆς κτήσεως, τὴν δρμὴν τοῦ γέλωτος, τὴν δρμὴν πρὸς εύμάρειαν, τὴν δρμὴν πρὸς ἀνάπτασιν καὶ τὴν δρμὴν πρὸς μετανάστευσιν καὶ ταξείδια⁴. Εἰς τὴν ἀντίληψιν ταύτην ὀδηγήθη ὁ Mc Dou-

1. Παραβ. Adler A., *Praxis und Theorie der Individualpsychologie*, München 1924. *Τοῦ αὐτοῦ, Studie über Minderwertigkeit von Organen*, München 1927.

2. Παραβ. *Σπετσιέρη Κ.*, *Φιλοσοφία τῆς Κοινωνίας* καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ, Αθῆναι 1946, σελ. 209 - 219.

3. 'Ο ἄλλοτε Πρεδρος τῆς Σοβιετικῆς 'Ἐνώσεως Καλνίν εἰς λόγον του πρὸς τοὺς παρασημοφορημένους διδασκάλους τῆς χώρας του τὸ 1939 ἔλεγε: «'Αγωγὴ σημαίνει νὰ ἐπιδράσουμε στὶς φυσικοσωματικὲς καὶ ηθικὲς ίδιατητες τοῦ μαθητῆ». *Καλνίν Μ.*, Γιὰ τὴ διαπαιδαγώγησι τοῦ νέου ἀνθρώπου, μεταφρ., Αθῆναι 1956, σελ. 66.

4. Mc Dougall W., *Aufbaukräfte der Seele*, Leipzig 1937, σελ. 77.

gall, διότι παραβλέπει, δτι μία καὶ ἡ αὐτὴ δρμή λαμβάνει ποικίλας μεταμορφώσεις. Ἡ δρμή τῆς ἀηδίας δμως δέον νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν δρμὴν πρὸς ἀποφυγὴν κινδύνων, ἡ ὅποια ἐπιδιώκει τὴν προφύλαξιν ἀπὸ πᾶν δ, τι βλάπτει τὸ ἄτομον. Ἡ δργή, δπως θὰ ἔδωμεν κατωτέρω, δὲν εἶναι ίδιαιτέρα δρμή, ἀλλ' ἐν ἐπιφαινόμενον εἰς τὴν ἐκδήλωσιν δλων τῶν δρμῶν, ίδια δὲ τῆς δρμῆς πρὸς ἀναγνώρισιν. Ὁχι μόνον ἐνδχλησις ἢ ἀπειλὴ δύναται νὰ μὲ ἔξοργίσῃ, ἀλλὰ καὶ μία ἀντίδρασις εἰς τὴν τάσιν τῆς ἐπιβολῆς καὶ ἀναγνωρίσεως τῆς ἀξίας μου. Ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν ἐκδηλούται ἡ Ἱερὰ δργή κατὰ τοῦ ἀπίστου καὶ ἀμαρτωλοῦ. Ἡ δρμή τῆς ζητήσεως βιηθείας ὑπάγεται εἰς τὴν δρμὴν πρὸς ἀποφυγὴν κινδύνων καὶ εἰς τὴν δρμὴν τῆς κοινωνικότητος καὶ τῆς συμπαθείας, ἡ δὲ δρμή τῆς δημιουργίας ἐργαλείων καὶ κατοικίας εἰς τὴν γενικωτέραν δρμὴν πρὸς ἐνασχόλησιν καὶ δημιουργὸν ἐνέργειαν. Ἡ δρμή τῆς κτήσεως, ὡς θὰ ἔδωμεν, δὲν εἶναι ίδιαιτέρα δρμή, ἀλλ' ἐπιγέννημα τοῦ πολιτισμοῦ, ἔχουσα τὴν ρίζαν της εἰς τὴν δρμὴν πρὸς ἐπιβολὴν καὶ ἀναγνώρισιν τῆς ίδιας δυνάμεως καὶ ἀξίας. Ὁ γέλως δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ δως ἔχων τὴν ἀρχήν του εἰς ίδιαιτέραν δρμήν. Εἶναι δημιούργημα τῆς δλης πνευματικῆς ζωῆς, τὴν δποίαν δργανώνει δ ἀνθρωπος καὶ ἔκφρασις ἢ πνευματικῆς ἀνωτερότητος ἢ τῆς ἀνευρέσεως ἀπροσδοκήτων λογικῶν συνδέσεων. Ἡ ἐπιδίωξις τῆς εύμαρείας δὲν προέρχεται ἀπὸ ίδιαν δρμήν, ἀλλ' εἶναι προὶδν τῆς ἐνεργείας περισσοτέρων δρμῶν, τῆς δρμῆς πρὸς ίκανοποίησιν δργανικῶν ἀναγκῶν, τῆς ἀποφυγῆς ἐνοχλήσεων, τῆς καλλιτεχνικῆς δρμῆς καὶ τῆς δρμῆς τῆς ἐπιβολῆς. Ἡ δρμή πρὸς μετανάστευσιν καὶ ταξείδια ἔχει τὴν πηγὴν της εἰς τὴν δρμὴν πρὸς γνῶσιν καὶ ἀπόκτησιν νέων ἐντυπώσεων καὶ τὴν δρμὴν πρὸς κοινωνίαν.

Τὸ θέμα τῆς μεταμορφώσεως μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς δρμῆς πρέπει νὰ προσέχεται, διότι ἔκάστη δὲν ἐμφανίζεται μόνον ὑπὸ ποικίλας ἐκδηλώσεις, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δλλην ἔκάστοτε ἔντασιν, διάπλασιν καὶ πλούτεισμόν. Ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐνορμητικῆς ρίζης ἔχομεν προτίμησιν ώρισμένων πραγμάτων κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, δπως βλέπομεν εἰς τὰ παιγνίδια κατὰ φύλον, ἔχομεν ἐνδιαφέροντα κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἥβης, ἔχομεν ἀνάγκην κατὰ τὴν περίοδον τῆς νεοτητος, ἔχομεν ἐπιθυμίαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ώριμότητος, ἐφ' δσον ὑπῆρξεν ἐμπειρία πληρώσεως, ἔχομεν ἴδεωδες, ἐφ' δσον δ σκοπός λαμβάνει θεωρητικὴν διατύπωσιν, ἔχομεν ἀξίαν ἐφ' δσον τὸ ἴδεωδες ἀναγνωρίζεται παρ' δλοκλήρου κοινωνίας. Ὅταν λάβῃ τὴν μορφὴν τῆς ἀνάγκης μιὰ δρμή, εἴτε περὶ αὐτοσυντηρήσεως πρόκειται, δπως κατὰ πολέμους καὶ θεομηνίας, εἴτε περὶ γενετησίου σχέσεως, δπως κατὰ

τὴν περίοδον τῆς σωματικῆς ἀκμῆς, εἴτε περὶ ἐπιβολῆς καὶ ἀναγνωρίσεως, διότις κατὰ τὴν περίοδον τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς, τότε ἡ ἐπιτασίς εἶναι τόσον κυριαρχοῦσα, ὥστε ἐπικαλύπτει τὰς ἄλλας τάσεις, εἴτε τὰς ὑποτάσσει.

‘Η ἀναγνώρισις τῶν ἀναπτυχθεισῶν δρμῶν δὲν πρέπει νὰ νοῆται ως κυροῦσα μίαν κατάτμησιν τῆς ψυχῆς εἰς μέρη παρατεθειμένα. ‘Η ψυχὴ ως ἐνότης συνεχῶς φέρει ἐν ἑαυτῇ πάσας τὰς δρμάς. ‘Ἐκάστοτε μία λαμβάνει ώφηλοτέραν τιμὴν καὶ δρᾶ. Άλλαι δύνανται νὰ εὑρίσκωνται εἰς συνεργίαν πρὸς τὴν δρῶσαν. “Οχι δύως πάντοτε. ‘Υπάρχουν περιπτώσεις καθ’ ἅς ἔχομεν καὶ ἀντενέργειαν ἀνωτέρων δρμῶν ἔναντι κατωτέρων, διότι θὰ ἴδωμεν λεπτομερέστερον εἰς τὰ κεφάλαια περὶ βουλήσεως καὶ περὶ προσωπικότητος.

II. ΤΑ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ

A'. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ

Παρακολούθημα πάσης δρμῆς εἶναι, πλὴν ἄλλων, ἡ ἰκανοποίησις διὰ τὴν πλήρωσιν της καὶ ἡ δυσαρέσκεια διὰ τὴν παρεμπόδισιν της. Εἶναι τὸ συναίσθημα.

‘Η Ψυχολογία τῶν στοιχείων διμιλοῦσα περὶ συναίσθημάτων μετέθετε τὴν ἀφετηρίαν των πρὸς τὰ ἔξω. ‘Η σημερινὴ τὰ θεωρεῖ ως ἔχοντα τὴν ρίζαν των ἐσωτερικῶν, ἀσχέτως τοῦ δτι διὰ νὰ ἀναφένοδην χρειάζεται ἐπαφὴ μετὰ τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος. Πᾶσα ἔμφυτος δρμή, εἴτε βιολογική, εἴτε κοινωνική, εἴτε πνευματική, δταν πραγματοποιήται γεννᾷ εύχαριστησιν, δταν δὲ παρεμποδίζεται γεννᾷ δυσαρέσκειαν. ‘Η ποιότης εύαρεσκείας ἢ δυσαρεσκείας εἶναι ἄλλη δι’ ἐκάστην δρμῆν, ἐξαρτωμένη ἐκάστοτε ἀπὸ τὴν δλότητα πρόσωπον εἰς ἥν ἀνήκει.

‘Η δοντότης ἀνθρωπος ἔχει τὴν ἰδιαιτερότητά της ἐν τῇ ἐσωτερικῇ της οὐσίᾳ, ἀλλὰ δὲν εἶναι κλειστὴ εἰς ἑαυτήν. ‘Έχει πορείαν ζωῆς ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ. Εἰς τὰ πλαίσια τῶν δύο τούτων συντεταγμένων ἐκπτύσσονται τὰ ἔμφυτα ἐνορμητικὰ στοιχεῖα. “Οτι ἡ πηγὴ τῶν συναίσθημάτων δὲν εἶναι ἐξωτερική, δείκνυται ἐκ τοῦ γεγονότος, δτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν τὰ ἔξωθεν ἐρεθίσματα, π.χ. φαγητόν, ποτόν, καλή εἰδησις, ὠραῖον ἀντικείμενον, ἀλλ’ ἡ ἐσωτερική εἰσδοχή των νὰ εἶναι ἀρνητική, εἴτε λόγω διαφόρου προσανατολισμοῦ, εἴτε λόγῳ ψυχικῆς ἀμβλύτητος, παροδικῆς ἢ μονίμου.

Τὸ θέμα τοῦ συναίσθηματος κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν μόνον περιγραφικῶς θίγεται εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Εἰς τὸ δρᾶμα ἐπι-